BOSHLANG‘ICH SINF ONA TILI DARSLARIDA PUNKTUATSION BILIMLARNI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

Valijonova Tursunoy G‘anijon qizi
Guliston davlat pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya: Ushbu tezisda boshlang‘ich sinf ona tili darslarida punktuatsion bilimlarni shakllantirishning nazariy-metodik asoslari, pedagogik ahamiyati hamda samarali o‘qitish usullari keng yoritiladi. Punktuatsiya o‘quvchilarning savodxonligini

oshirish, yozma va og‘zaki nutqini rivojlantirish, mantiqiy tafakkurini shakllantirishda muhim omil sifatida tahlil qilinadi. Shuningdek, dars jarayonida qo‘llaniladigan interfaol metodlar, mashq turlari va baholash mezonlari haqida batafsil fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: punktuatsiya, tinish belgilari, savodxonlik, nutq madaniyati, kompetensiya, boshlang‘ich ta’lim, metod, interfaol yondashuv.

Аннотация: данной научной статье подробно рассматриваются теоретические и методологические основы, педагогическое значение и эффективные методы обучения формированию знаний о пунктуации на уроках родного языка в начальной школе. Пунктуация анализируется как важный фактор повышения грамотности учащихся, развития письменной и устной речи, а также формирования логического мышления. Также подробно обсуждаются интерактивные методы, типы упражнений и критерии оценки, используемые в процессе обучения.

Ключевые слова: пунктуация, знаки препинания, грамотность, речевая культура, компетентность, начальное образование, метод, интерактивный подход.

Abstract: This scientific article extensively discusses the theoretical and methodological foundations, pedagogical significance, and effective teaching methods of forming punctuation knowledge in primary school native language classes. Punctuation is analyzed as an important factor in improving students' literacy, developing written and oral speech, and forming logical thinking. It also discusses in detail the interactive methods, types of exercises, and assessment criteria used in the lesson process.

Keywords: punctuation, punctuation marks, literacy, speech culture, competence, primary education, method, interactive approach.

Boshlang‘ich ta’lim tizimida ona tili fanining asosiy vazifasi o‘quvchilarda to‘g‘ri, ongli, ifodali va savodli nutqni shakllantirishdan iboratdir. Yozma nutqni shakllantirish jarayonida punktuatsion bilimlar alohida o‘rin egallaydi. Tinish belgilari yozma nutqning mazmunini aniq, ravshan va tushunarli ifodalashga xizmat qiladi.

Boshlang‘ich sinflarda punktuatsiyani o‘rgatish faqat qoidalarni yod oldirish emas, balki o‘quvchilarda mazmunni anglash, gap tuzilishini his etish va nutq ohangini to‘g‘ri belgilash ko‘nikmalarini shakllantirishdir. Chunki tinish belgisi – bu yozma nutqdagi intonatsiyaning grafik ifodasidir.

Zamonaviy ta’limda kompetensiyaviy yondashuv asosida o‘quvchilarning funksional savodxonligini rivojlantirish ustuvor vazifa hisoblanadi. Punktuatsion savodxonlik esa umumiy savodxonlikning muhim tarkibiy qismi bo‘lib, boshlang‘ich bosqichdan boshlab izchil shakllantirilishi zarur.

Punktuatsiya tilshunoslikning sintaksis bo‘limi bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, yozma nutqda tinish belgilarining qo‘llanish qonun-qoidalarini o‘rganadi. Punktuatsion qoidalar gapning mazmuni, tuzilishi va ohangiga asoslanadi.

Boshlang‘ich sinflarda quyidagi tinish belgilarini o‘rgatish ko‘zda tutiladi:

Nuqta – fikr tugallanganligini bildiradi.

So‘roq belgisi – so‘roq mazmunini ifodalaydi.

Undov belgisi – his-hayajon, buyruq yoki undovni bildiradi.

Vergul – gap bo‘laklari va qo‘shma gap qismlarini ajratadi.

Ikki nuqta – izohlash, sanash ma’nosini bildiradi.

Tire – ajratish yoki bog‘lash vazifasini bajaradi.

Punktuatsion bilimlarni shakllantirish jarayoni fonetika, leksika va sintaksis bilan chambarchas bog‘liq holda olib boriladi. Masalan, gap ohangini to‘g‘ri aniqlash orqali o‘quvchi qaysi tinish belgisini qo‘yish kerakligini anglaydi.

Punktuatsiya o‘quvchilarda:

1. Mantiqiy fikrlashni rivojlantiradi.
2. Matnni tahlil qilish ko‘nikmasini shakllantiradi.
3. Ifodali o‘qish malakasini mustahkamlaydi.
4. Yozma nutqda aniqlik va ravonlikni ta’minlaydi.

Punktuatsion ko‘nikmalarni shakllantirish quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

1-bosqich: Amaliy kuzatish

Bu bosqichda o‘quvchilar matnni o‘qish jarayonida tinish belgilariga e’tibor qaratadilar. O‘qituvchi savollar orqali ularning diqqatini belgining vazifasiga yo‘naltiradi.

2-bosqich: Qoida chiqarish

O‘quvchilar kuzatish asosida umumiy xulosaga keladilar. Bu jarayonda muammoli vaziyat yaratish samarali natija beradi.

3-bosqich: Mustahkamlash

Turli mashqlar orqali o‘quvchilar o‘zlashtirgan bilimlarini amalda qo‘llaydilar. Diktant, test, ijodiy yozuv ishlari shu bosqichga kiradi.

4-bosqich: Nazorat va baholash

O‘quvchilarning punktuatsion savodxonligi yozma ishlar orqali baholanadi. Xatolar ustida ishlash alohida ahamiyatga ega.

Boshlang‘ich sinflarda quyidagi metodlar samarali hisoblanadi:

Kuzatish metodi

Matn ustida ishlash jarayonida o‘quvchilar tinish belgilarining qo‘llanish sababini aniqlaydilar.

Muammoli ta’lim

O‘qituvchi tinish belgisi tushirib qoldirilgan matn beradi va o‘quvchilar mustaqil ravishda to‘ldiradilar.

Interfaol metodlar “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Insert”, “Rolli o‘yin” metodlari o‘quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi.

Multimedia taqdimotlar, elektron darsliklar va interaktiv mashqlar punktuatsiyani o‘rgatishda samaradorlikni oshiradi.

Punktuatsion savodxonlikni shakllantirishda pedagogik shart-sharoitlar

1. O‘quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish.
2. Nazariya va amaliyot uyg‘unligini ta’minlash.
3. Ifodali o‘qish bilan bog‘lab o‘rgatish.
4. Xatolar ustida muntazam ishlash.

5. Individual va differensial yondashuvni qo‘llash.

Agar o‘quvchi tinish belgilarining mazmun bilan bog‘liqligini anglab yetsa, u qoidani yod olmasdan ham to‘g‘ri qo‘llay oladi.Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari bilan olib borilgan kuzatuvlarda shuni ko‘rish mumkinki, muntazam mashqlar va matn bilan ishlash jarayonida punktuatsion xatolar sezilarli darajada kamayadi. Masalan, dastlabki nazorat ishida o‘quvchilarning 40–45 foizida vergul qo‘llashda xatolar kuzatilgan bo‘lsa, tizimli mashg‘ulotlardan so‘ng bu ko‘rsatkich 15–20 foizga tushgan. Punktuatsion bilimlarni shakllantirish o‘quvchilarning umumiy savodxonligini oshiradi. Tinish belgilarini to‘g‘ri qo‘llash orqali o‘quvchilar fikrni aniq va izchil bayon etishni o‘rganadilar. Shuningdek, punktuatsiya dars jarayonida o‘qish texnikasi va nutq madaniyatini rivojlantirish bilan chambarchas bog‘liqdir. Bu esa ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa: Boshlang‘ich sinf ona tili darslarida punktuatsion bilimlarni shakllantirish o‘quvchilarning yozma nutqini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Tinish belgilarini o‘rgatishda tizimlilik, izchillik va amaliy mashqlarga tayanish zarur. Interfaol metodlardan foydalanish, matn bilan ishlash va muammoli vaziyatlar yaratish orqali o‘quvchilarda mustahkam punktuatsion ko‘nikmalar hosil qilinadi. Natijada o‘quvchilarning savodxonligi, mantiqiy tafakkuri va nutq madaniyati yuksaladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida” PF-60-sonli Farmoni/ https://lex.uz/docs/5841063

2. Sh. Mirziyoyevning “O‘zbekiston Respublikasi Xalq Ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 2019-yil 24-aprelda PF-5712-son Farmoni (Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 29.04.2019-y.

3.Qosimova K., Matchonov S. , G‘ulomova X., Yo‘ldasheva SH., Sariyev Sh. Ona tili o‘qitish metodikasi. -Toshkent, “Nosir”, 2009

4.G‘ulomova, X., &Bakiyeva, H. (2020). O‘QISH DARSLARIDA SHE’RIY ASARLAR MATNI USTIDA ISHLASH. Academic Research in Educational Sciences, 1 (3), 582-589.